

J. SKERSYTĖ

INDUKCINIS SAMPROTAVIMAS KAIP KONTROLINĖ PAŽINIMO PAŽANGOS PRIEMONĖ

Kalbant apie tikrovės tyrimo reikšmę mokslo pažangai, apibendrinimas paprastai traktuojamas kaip indukcinis samprotavimas; tuo pabrėžiama, kad minties kelias nuo atskirybės prie bendrybės apima normatyvinę sąlygą — kartojimosi stebėjimą. Jeigu aptariant empirinių mokslų metodus tokia pažiūra yra savaime suprantama, tai ji darosi nepakankama ir net nepateisinama, kai kalbama apie pažinimo pažangą gnoseologiniu požiūriu: nediferencijuotas apibendrinimo ir indukcinio samprotavimo sąvokų vartojimas neretai rodo, kad nepakankamai skiriami ar netgi sutapatinami loginis ir metodologinis mokslo pažangos aspektai. Dėl to mokslo pažangos bei apskritai tikrovės pažinimo problema gnoseologijoje iškyla kaip indukcijos pateisinimo (*оправдание*, justification, Rechtfertigung) problema.

Toks klausimo kėlimo būdas yra susijęs su empiristine gnoseologijos tradicija. Stebimuoju požiūriu tikrovė, kaip pažinimo objektas, yra vienalytiškai susigrupavusių reiškinių įvairovė, ir žmogus tą tikrovę pažįsta, jautimiškai susidurdamas su atskirais vienalyčių grupių elementais. Kadangi individo patyrimas visada ribotas, empirizmo gnoseologijai reikia aiškinti, kaip ir kodėl galimas perėjimas nuo atskirumo prie bendrumo. Taip apibendrinimas atitraukiamas nuo empirinės medžiagos kaip jos atžvilgiu pridėtinis loginis aktas. Reikalingumas tirti logines teisingo apibendrinimo sąlygas čia traktuojamas kaip paties apibendrinimo įteisinimas. Į loginę apibendrinimo sąlygą — kartojimosi stebėjimą — imama žiūrėti kaip į metodologinį apibendrinimo pagrindą. Tačiau galimybė stebėti kartojimąsi yra ribota ir pati savaime nepaaiškina, kodėl galima pereiti nuo atskirų reiškinių prie bendrybės. Išryškėjus šiam sunkumui, empirizmo gnoseologija sudarė pagrindą kvestionuoti mokslo pažintinę vertę dėl jos teiginių apibendrinančio pobūdžio. Prieš tokį požiūrį į mokslą ir buvo nukreiptos materialistinio empirizmo pastangos pateisinti indukcijos funkcijas pažinime.

Marksistinė gnoseologija, atkreipdama dėmesį į žmogaus ir gamtos santykio visuomeninį pobūdį, atsiriboja nuo stebimosios metodologijos.

Ši pažiūra vaisinga pirmiausia tuo, kad ji sudaro pagrindą visai iš naujo kelti kai kurias tradicines stebimosios metodologijos subrandintas problemas. Tačiau neretai kai kurie marksistai tradicines problemas perima drauge su tradiciniu jų turiniu; tuo pačiu netiesiogiai perimamos ir tos metodologinės pozicijos, kurių laikėsi senasis materializmas. Suprantama, tuo atveju materialistinis praktikos principas tampa mechaniniu priedu, nedaug tepadedančiu iškilusių gnoseologinių problemų sprendimui. Štai A. Ujomovas, aiškindamas D. Hiumo iškeltos indukcijos problemos santykį su dialektiniu materializmu, rašo: „Marksistai vadovaujasi praktikos lemiančio vaidmens idėja, ne tik apskritai kritikuodami pažiūrą, neigiančią pasaulio pažinimą, bet ir spęsdami konkretesnę klausimą — Hiumo indukcijos problemą“¹. Šią mintį A. Ujomovas konkretizuoja, cituodamas I. Narskį: „Kalbant apie loginį pasekmių kartojimosi reguliarumo aspektą, t. y. apie indukcijos problemą,— rašo I. Narskis,— tai nepilnatai indukcijai būdingas nepatikimumas (*негостоверность*) yra įveikiamas visuomeninės istorinės praktikos, esant pakankamai dideliame atvejų skaičiui“².

I. Narskis, kuriam pritaria ir A. Ujomovas, indukcijos problemą kelia ir sprendžia tradiciškai: hiumiškajai indukcijos loginio nepatikimumo bei jos pažintinio nevertingumo koncepcijai yra tiesiog priešpastatoma indukcijos patikimumo prielaida. Analogiškai klausimą kelia lenkų marksistas M. Gordonas. Veikale „Apie indukcijos pateisinimą“ jis tiesiai rašo: „Vienintelis sėkmingas mėginimas pateisinti indukciją yra galimas, remiantis Bekono filosofijos pozicija; tiksliau — marksistinės-lenininės filosofijos pozicija, sukonkretinusia ir išplėtojusia Bekono „genialias prielaidas“³. M. Gordonui, kaip ir visam empirizmui, indukcijos problema „iš esmės yra pasaulio pažinimo problema“⁴.

Taip į marksistinę gnoseologiją sugražinamas stebimosios metodologijos pagrindu susiformavęs galvojimo būdas, pagal kurį pažinimas gali pažengti tiek, kiek galima apibendrinti, o apibendrinti galima tiek, kiek yra logiškai patikima indukcinio samprotavimo sąlyga — kartojimosi stebėjimas. Jeigu bekoniskajam empirizmui indukcijos patikimumo argumento vaidmenį atlieka tikrovės vienalytiško susigrupavimo principas, tai čia loginė „pakankamai didelio atvejų skaičiaus“ vertė mėginama sustiprinti visuomeninės istorinės praktikos idėja. Kartojimosi stebėjimo loginiam patikimumui pagrįsti M. Gordonas pasitelkia kibernetikos bei neurofiziologijos duomenis. Jis įrodo, kad indukcinio samprota-

¹ А. И. Уёмов, К интенциональной трактовке выводов из данных опыта,— «Логика и эмпирическое познание», М., 1972, стр. 16.

² И. С. Нарский, *Философия* Д. Юма, М., 1967, стр. 180.

³ М. Gordon, *O usprawiedliwieniu indukcji*, Warszawa, 1964, s. 27.

⁴ Ten pat, p. 66.

vimo patikimumą sąlygoja pati žmogaus prigimtis, neurofiziologinis „universalios orientacijos“ principas⁵.

Neneigiant reikalingumo įvairiapusiškai tirti tikrovės pažinimo sąlygas, negalima nepastebėti, kad minėti autoriai marksistinę metodologiją traktuoja kaip tokį pagrindą, kuris savotiškai anuliuoja indukcinio samprotavimo loginę specifiką. Tačiau toks požiūris negali nesusikirsti su šiuolaikinės indukcijos logikos problematika. Antra vertus, sutapatinus tikrovės pažinimo klausimą su indukcijos pateisinimo klausimu, marksistinis visuomeninės praktikos principas įgauna tiesos loginio argumento prasmę. Taip sugrįžtama į tokias pozicijas, kurias savo garsiosiose „Tezėse apie Fojebachą“ kritikavo K. Marksas — į pažinimo objektyvumą žiūrima kaip į logiškai įrodomą dalyką.

Marksistinė gnoseologija, pažinimą laikydama visuomeninio praktinio santykio su gamta sąlygotu procesu, atsiriboja nuo bekoniškojo empirizmo tradicijos. Ir, tik įveikus empirizmui būdingą stebimąją metodologiją, gali būti nuosekliai materialistiškai paaiškintos indukcijos funkcijos pažinime.

Atsižvelgdama į tikrovės dialektiškumą, t. y. į tos tikrovės reiškinių vystymąsi per universalią jų tarpusavio sąveiką, marksistinė gnoseologija atsisako metafizinio požiūrio į pažinimo objektą kaip į vienalytiškai susigrupavusių reiškinių įvairovę. Pastarasis požiūris ribotas dviem atžvilgiais. Pirma, jame slypi teleologinio galvojojimo pėdsakai: metafiziškai galvojant, reiškinių vienalytišką susigrupavimą galima paaiškinti, tik remiantis tikslingumo prielaida. Antra, pats susigrupavimas traktuojamas kaip susigrupavimas gatavomis porcijomis. Šiuo požiūriu pažinti tikrovę reiškia aptikti tas gatavas porcijas ir tuo būdu vis pilniau ir nuodugniau aprėpti tikrovės įvairumą. Kadangi individui tikrovė tiesiogiai prieinama atskirybių pavidalu, manoma, kad tikrovės pažinimo pagrindą sudaro pasikartojančių atvejų stebėjimas.

Tačiau, galvojant dialektiškai, kiekvienas tikrovės reiškinys yra jo egzistavimo sąlygų universalios sąveikos rezultatas. Tų sąlygų kitimas bei jų ryšio universalumas lemia tai, kad tikrovėje nėra absoliutaus kartojimosi bei griežtai apibrėžto vienalytiškumo. Kalbėti apie tikrovės objektų kartojimąsi reiškia kalbėti apie universalios reiškinio egzistavimo sąlygų sąveikos santykinio pastovumo momentus. Santykinio pastovumo momentas dialektiniame pažinime yra natūrali tam tikro reiškinų struktūrinio bendrumo sąlyga, to bendrumo, su kuriuo žmogus susiduria praktiniame santykyje su tikrove.

Praktinis visuomenės santykis su tikrove — tai santykis visumos aspektu: praktinėje veikloje tikrovės objektu operuojama ne kaip sava-

⁵ Ten pat, p. 179.

rankiška atskiryste, o kaip konkrečiu visuotinumą prasmę turinčios bendrybės atveju. Įrankis gaminamas iš akmens arba jo rūšies, bet nebūtinai štai iš šito akmens. Tikslinga praktinė veikla, kurios pagrindu visuomenė egzistuoja, tiek ir galima, kiek visada individualiose tikrovės reiškinių buvimo sąlygose yra bendrumo aspektų. Tos veiklos sfera neribota, nes neriboti visuotiniame reiškinių sąryšyje glūdintys bendrumo aspektai.

Tas „bendrybiškas“ praktinės veiklos pobūdis nulemia ir sąvokinę loginio tikrovės suvokimo formą (sąvoka — tai tikrovės objektų ir jų sąvybių kaip bendrybių suvokimas), ir tikrovės pažinimo rezultatų pobūdį: pažinti tikrovę reiškia turėti tam tikrą jos visumos vaizdą. Tą visumos vaizdą ir išreiškia mokslo dėsniai, kurie, M. Bunge's žodžiais tariant, „visada suponuoja (*explicite* arba *implicite*) klasės sąvoką, t. y. liečia rūšis arba faktų klases, o ne atskirus įvykius“⁶. Kalbėti apie pažinimo pažangą reiškia kalbėti apie galimybę papildyti ir pagilinti teorinį tikrovės vaizdą vis naujais, visuomeninei praktinei veiklai būtinais ir jos pagrindu išryškėjančiais bendrumo aspektais.

Tiesioginis pažinimo akto vykdytojas (tikrovės tyrinėtojas) yra individas, kuriam tikrovė betarpiškai prieinama tik atskirybės forma: žmogus stebi ir tiria atskirus tikrovės objektus. Tačiau šiame individo santykiyje su tikrove slypi visuomeninės praktinės pažinimo proceso prieštara. Pirma, objekto turinys, atsiskleidžiantis individui, kai jis tiesiogiai santykiauja su tikrove, nėra vienareikšmiškai jutiminio patyrimo sąlygojamas. Tas turinys yra mąstomas sąvokomis, kurias individas kartu su kalba yra paėmęs iš visuomenės kaip tam tikrą savojo eventualaus patyrimo ekvivalentą. Jose yra fiksuotas visuomeninis istorinis patyrimas, išreiškiantis tikrovės vaizdą tam tikrais visumos piūviais. Taigi suvokiamasis objekto (pavyzdžiui, šios gėlės) turinys — ne apibrėžtas pojūčių kompleksas, o sudėtinga teorinė sistema, atitinkanti visuomenės patyrimą individo įsisavintame lygyje ir apibūdinanti objektą įvairiais jo egzistavimo sąlygose slypinčio bendrumo aspektais. Kita vertus, visuomeninį istorinį patyrimą išreiškianti teorinė platforma, iš kurios objektas stebimas, yra neaprepiama. Todėl teorinis objekto įprasminimas, kai individas betarpiškai santykiauja su šiuo objektu, turi santykinio apibrėžtumo pobūdį: atskiro objekto turinys visada individo suvokiamas kaip konkretus tam tikros bendrybės atvejis (kaip ši gėlė). Tai yra specifiniai žmogaus santykio su tikrove bruožai, nulemiantys individualaus patyrimo, to, kas paprastai vadinama faktine medžiaga arba tiesiog faktais, konkretų istoriškumą. Beje, gyvūnas irgi suvokia atskirą objektą visumos aspektu. Tačiau tas suvokiamasis turinys visada gyvūno biolo-

⁶ M. Bunge, O przyczynowości, Warszawa, 1968, s. 312.

ginio egzistavimo sferos sąlygojamas bei ribojamas. O skirtingų epochų individai, iš esmės nepakitus fiziologinėms jų santykiavimo su tikrove prielaidoms, tą patį tikrovės objektą suvokia skirtingai. Pvz., kuri laiką mokslininkai stebėjo šviesos reiškinių kaip spindulį, t. y. teoriškai suvokė šio objekto savybes tam tikro bendrumo — matematinės dalelių srauto linijos — aspektu. XVIII a. tyrinėtojas šviesą jau stebi kaip bangos sklidimą eterijoje, o šių dienų tyrinėtojas — kaip elektromagnetinį reiškinį, kurio funkcionavimą apibūdina (bendrumo aspektu) kvanto sąvoka.

Taigi su tikrovės objektu individas santyčiau ne kaip su absoliučia, apibrėžto turinio atskiryste, grynu pojūčių kompleksu, o kaip su konkrečia tam tikro bendrumo išraiška: šiuo kietu kūnu, šiuo akmeniu, šiuo mineralu. Dėl to objekto tyrimas visada kryptingas, teoriškai orientuotas: atskiras objektas tyrime atstovauja tam tikram ryšiui, arba objektų klasei. Vadinasi, objekto turinys dar prieš tyrimą yra santykinai apibrėžtas. To apibrėžtumo tikslinimas — tyrimo uždavinys.

Taigi mokslo kelias nėra kelias nuo atskirybės prie bendrybės, o kelias nuo bendrybės prie bendrybės, kuriame individualus patyrimas (konkreči stebėjimo medžiaga) yra tik nesavarankiškas tarpininkas. Individualaus patyrimo funkcinio nesavarankiškumo išraiška pažinime yra žmogaus polinkis apibendrinti.

Atkreipus dėmesį į pažinimo visuomeninį praktinį pobūdį, aiškiai išsiskiria loginis ir metodologinis apibendrinimo aspektai. Tai, ką tradicinė gnoseologija sprendė kaip vieną „indukcijos problemą“, iš tiesų sudaro du skirtingi, vienas kito nepakeičiantys klausimai: 1) kodėl pažinimo rezultatai yra apibendrinančio pobūdžio (arba kodėl žmogus sugeba apibendrinti) ir 2) kokios yra teisingo apibendrinimo sąlygos.

Pirmasis klausimas marksistinės metodologijos šviesoje netenka savo problemiškumo: apibendrinantį pažinimo rezultatų pobūdį marksistinė gnoseologija traktuoja kaip tiesioginę pažinimo visuomeninio praktinio sąlygotumo išraišką. Kadangi individualus patyrimas nėra autonomiškas, netenka prasmės pats klausimas, kaip yra galimas minties perėjimas nuo atskirumo prie bendrumo, o tuo pačiu ir tradicinis požiūris į kartojimosi stebėjimą kaip į genetinį apibendrinimo pagrindą. Žmogus gali apibendrinti atskirą atvejį, nestebėdamas kartojimosi. Šis akivaizdus dalykas turi gilią metodologinę prasmę: atskiro atvejo apibendrinimas yra preliminarinė sąlyga pačiam pasikartojimui konstatuoti stebėjime. Štai žmogus, tirdamas objektą, pastebi naują (o tai reiškia — to objekto, kaip tam tikros klasės egzemplioriaus, turinyje dar nefiksuotą) savybę ir ima tikrinti kitą tos pačios klasės objektą, ieško kartojimosi. Pats kartojimosi ieškojimas rodo, jog ta atskirame objekte pastebėta savybė dar prieš tikrinant buvo apibendrinta visai objektų klasei. Ta-

čiau, anot V. Lenino, „daiktai turi daug pusių“. Todėl galimas atvejis, kad naujai pastebėta savybė, apibūdinanti objektą, kaip vienos klasės egzempliorių, neapibūdins jo, kaip kitos klasės egzemplioriaus. Todėl kartojimosi ieškojimas yra iš esmės ne naujos savybės mechaniskas pernešimas kitam tikrovės vienalytės porcijos elementui, o kūrybiškas procesas, reikalaujans visapusiško situacijos įvertinimo ir vienos iš daugybės galimų objekto pusių pasirinkimo. Nuo to, kuri objekto pusė „nuvers“, priklausys pati kartojimosi ieškojimo kryptis.

Taigi apibendrinimas pažinime yra visuomeninės praktinės veiklos pagrindu susiformavusi reiškinių ar savybės aiškinimo forma. Ji savo turiniu priklauso nuo individo įsisavinto visuomeninio patyrimo, kuris dėl savo neapibrėžtumo gali būti tik kūrybiškai pritaikomas. Šis kūrybiškumo momentas ir yra tas individo sugebėjimų pasireiškimas, kuris, kaip netelpantis į formalus logiškumo rėmus, vadinamas intuicija. Be intuicijos būtų negalima pažinimo pažanga kaip perėjimas nuo bendrybės prie bendrybės. Remdamasis visa mokslinė patirtimi, mokslininkas atrenka faktus būsimam eksperimentui, numato jo planą, galutinį tikslą, o reikalui esant, ieško naujų kelių bei priėjimų, keičia pradines prielaidas kitomis ir t. t. Skverbiantis vis giliau į reiškinių vidų, mokslininkas kartais nebeišsitenka senos tradicinės interpretacijos rėmuose ir yra priverstas duoti visiškai naują interpretaciją, daryti revoliucinio pobūdžio spėjimus, logiškai neišplaukiančius iš senosios teorijos. Štai kaip M. Bornas aprašo kvantų teorijos gimimo kelią: „Iki jos buvo padaryta serija eksperimentinių atradimų — katodinių spindulių, rentgeno spindulių, radioaktyvumo ir t. t., iš kurių dauguma, kaip vėliau paaiškėjo, nebuvo pavaldūs klasikinės mechanikos ir elektrodinamikos dėsniams. Tačiau nė vienas jų nevedė tiesiogiai prie energijos kvanto atradimo. Jūs žinate, kad Plankas (1900) buvo priverstas tai padaryti — aš norėčiau sakyti „iš nevilties“ — dėl to, kad klasikiniai dėsniai nesugebėjo paaiškinti šiluminio spinduliavimo savybių. Jis atrado savo spinduliavimo formulę, interpoliuodamas pusiau empirinius dėsnius labai ilgoms ir labai trumpoms bangoms, o vėliau kaip bandymą pasiūlė savo interpretaciją baigtinių energijos kvantų terminais. Ilgas dvidešimt penkerių metų laikotarpis iki kvantų mechanikos sukūrimo charakterizuojamas vis naujų empirinių duomenų kaupimu to kvanto realumui įrodyti, aiškinant visišką klasikinių sąvokų netinkamumą juo operuoti. . . Neaiškios idėjos apie kvantą darėsi aiškesnės po kiekvieno atradimo; nereikšmingos fundamentalinių principų modifikacijos nieko nebūtų davusios, vyko gili revoliucija“⁷.

⁷ М. Борн, Физика в жизни моего поколения, М., 1963, стр. 146—147.

Cituota ištrauka ryškiai parodo mokslo pažangos dialektinį pobūdį. Tik šio dialektiškumo supratimas leidžia teisingai atskleisti mokslinės intuicijos prigimtį. Genialus M. Planko spėjimas apie energijos kvantą galėjo gimi tik tam tikroje mokslo išsivystymo pakopoje, kai sukaupta faktinė medžiaga tiesiog *privertė* mokslininką daryti naują sprendimą.

Tas „prievertos“ momentas pažinime ir yra mokslinės intuicijos efektyvumo įrodymas. Genialių spėjimų šaltinis visada yra dialektiškai įsisavinta visos žmonijos mokslinė praktinė patirtis.

Sukaupto patyrimo istorinis ribotumas, viena vertus, bei to patyrimo kūrybinis pobūdis, kita vertus, nulemia apibendrinimo turinio hipotetiškumą, reikalaujantį specialaus pagrindimo.

Šia prasme apibendrinimo problema, kartu su metodologiniu, apima ir loginį, t. y. apibendrinimo struktūros tyrimo, aspektą, kurio uždavinys — nustatyti formalias teisingo apibendrinimo sąlygas.

Tokio apibendrinimo struktūros aiškinimas ir yra indukcijos koncepcija. Pasikartojanti atskirybė čia traktuojama kaip apibendrinimo struktūros elementas. Ir suprantama kodėl. Tyrimui tikrovė prieinama tik atskirybės forma, tuo tarpu apibendrinantis teiginys suponuoja atskirybės kartojimosi stebėjimą. Šia prasme stebimas kartojimasis yra apibendrinimo vertinimo loginė sąlyga. Tačiau, kita vertus, apibendrinimo funkcija — aiškinti reiškinių visuotinumą aspektu. O tai reiškia, kad savo struktūra jis išeina už stebėjimui prieinamo kartojimosi rėmų. Tai ir sudaro indukcijos specifika: jos išvados, apibendrinančios kartojimąsi visoje objektų klasėje, yra tik tikėtinos.

Kol į tikrovę buvo žiūrima kaip į vienalytiškai susigrupavusių reiškinių įvairovę, o į stebėjimą — kaip į pasyvią ir todėl vienareikšmę objekto recepciją smegenyse, šią loginę indukcijos bei kitų reduktyvių procesų savybę sunku buvo paaiškinti. Besąlygiškas pasitikėjimas empirine medžiaga vertė manyti, jog kartojimosi stebėjimo, kaip loginės teisingo apibendrinimo sąlygos, „nepilnavertiškumas“ — tik tariamas. Manoma, jog žmogus gali išvelgti gryną vienalytiškai susigrupavusios tikrovės reiškinių kartojimąsi, — reikia tik nustatyti normas to kartojimosi stebėjimo sąlygoms diferencijuoti. Šia linkme ir vystėsi indukcijos logika naujaisiais laikais.

Metodologinis tokios pozicijos nepagrįstumas atspindėjo konkrečiame turinyje tradicinės indukcinės logikos, taip ir nesuradusios kelio grynam reiškinių kartojimuisi stebėti. Tradicinę indukcinę logiką pakeitusi tikimybių logika remiasi iš esmės nauja empirinio tyrimo situacijos loginio vertinimo platforma. Į kartojimosi stebėjimą čia apeliuojama ne kaip į teiginio besąlygiško būtinumo, o kaip į jo tikėtinumą sąlyga. Tačiau tikrovės dialektiškumas bei su tuo susijęs stebėjimo medžiagos santykumas neleidžia pervertinti šios loginės sąlygos reikšmės

gnoseologiniam apibendrinančio teiginio vertinimui. Apeliuodama į kartojimosi stebėjimą kaip į teiginio tikimybinio vertinimo sąlygą, tikimybių logika abstrahuojasi nuo dialektiškos kiekvieno reiškinių egzistavimą apibūdinančios sąlygų visumos, tarsi visos tų sąlygų universalios sąveikos galimybės būtų duotos. Toks abstrahavimasis yra būtinas, norint susieti mokslo teorijoje fiksuoto visuomeninio patyrimo medžiagą su nuolat kaupiamais konkrečiau tyrimo duomenimis ir juos tarpusavyje suderinti. Tokio derinimo priemonė ir yra indukcinė logika su savo istoriškai tobulinamu aparatu. Šiuolaikinės indukcinės logikos pasiekimai bei tolesnė jos raida tarnauja ir tarnaus mokslo pažangai kaip svarbi ir operatyvi kontrolinė priemonė, nežiūrint to, kad ji negali aprėpti visų mokslinio pažinimo aspektų. Tas pasakytina ir apie kitų reduktyvių procesų formalų tyrimo, taikant tikimybinius metodus, rezultatus. Kokius utopiškus uždavinius bekelėtų tikimybių logikai (suprantant ją plačiąja prasme — kaip formalią loginę redukcijos procesų teoriją) nedialektiškai galvojantys gnoseologai bei logikai, natūralioje pačios tikimybių logikos problematikos raidoje ryškėja kaip kurie pažinimo dialektiškumo momentai. Iš šiuolaikinės indukcinės logikos problematikos iškrito genetinis mokslo pažangos aspektas ir išryškėjo specifinė jos, kaip kontrolinio derinamojo instrumento, paskirtis ir pobūdis. Ši indukcinės logikos metamorfozė istoriškai vyko negatyviu pagrindu. Tiesiog iš nevilties buvo atsisakyta tradicinei logikai būdingų pastangų „įveikti“ indukcijos išvadų tikėtinumą, imta tą tikėtinumą traktuoti kaip funkcinę indukcijos savybę ir pagaliau suabejota principine galimybe sukurti besąlygiško teiginių tikimybinio vertinimo aparatą. Ši indukcinės logikos problematikos metamorfozė yra nesuderinama su metafizine tikrovės bei pažinimo koncepcija. Nuosekliai laikantis metafizinių metodologinių pozicijų, tenka pripažinti, jog indukcinės logikos problematikos susiaurėjimas šiuolaikiniame jos raidos etape reiškia atsitraukimą nuo tikrovės, kaip pažinimo objekto, o jos konstatuotas teiginių tikėtinumas yra žmogaus pažintinio bejėgiškumo išraiška. Empirinio tyrimo situacijos loginio tyrimo uždavinys, kuriuo užsiima tikimybių logika, laikomas arba visai beprasmišku, arba savitiksliu.

Toks skepticizmas gnoseologijos istorijoje — ne naujas dalykas. Šio skepticizmo akivaizdoje labiau išryškėja teorinė reikšmė marksistinės metodologijos, kuri, įveikdama stebimąją tradiciją gnoseologijoje, leidžia pozityviai įvertinti šiuolaikinės indukcinės logikos problematiką bei jos rezultatus.